

1965.gadā izdotajā literātu autobiogrāfiju krājumā "Pašportreti" Žanis Unāms (1902–1989) rakstīja: "Es esmu dzīvojis divas dzīves. Viena ir bijusi ierēdņa, otra literāta dzīve. Dziļumu un krāsainību, bet par visām lietām radīšanas prieka skurbumu, kas pāršūpo pāri ikdienas pelēcībai, ir devusi šī pēdējā dzīve." ("Pašportreti", 370.lpp.)

Ž.Unāms — žurnālists, rakstnieks un bibliotekārs — dzimis Jelgavas apriņķa Sesavas pagastā dzirnavnieka ģimenē. "(..) vēl nebiju septiņus gadus vecs, kad dzīves vilciena konduktors tēvu no vilciena negaidīti izsēdināja." ("Pašportreti", 370.lpp.)

Ž.Unāms bija ražīgs publicists, viens no pirmās nacionālās atmodas pētniekiem, biogrāfiskās vārdnīcas "Es viņu pazīstu" (1939) sastādītājs un izdevējs. 20.gadsimta 30.gados viņš vadīja Rīgas pilsētas 10.bibliotēku un paju sabiedrību "Biogrāfiskais arhīvs". Ž.Unāms aktīvi iesaistījās kultūras dzīves veidošanā gan Latvijas neatkarības pēdējos gados, gan nacistiskās okupācijas periodā. Spilgtas, kaut subjektīvas liecības par šo laiku lasāmas pēc kara — trimdā — izdotajās Ž.Unāma atmiņu grāmatās. Visai reljefu priekšstatu par garīgo klimatu trimdas sabiedrībā sniedz Latvijas Nacionālās bibliotēkas (LNB) Reto grāmatu un rokrakstu nodaļā nonākusi Ž.Unāma sarakste un citas arhivālijas (RXA 366). LNB Reto grāmatu un rokrakstu nodaļas Ž.Unāma fondā pašlaik ir 135 vienības.

Arī neliterātu aprindās Ž.Unāms var šķist saistoša personība — kaut vai tādēļ, ka nacistiskās okupācijas laikā viņš vadīja (1941–1944) Latvijas galveno — Zemes bibliotēku (tagadējā LNB). Okupācijas un kara apstākļos tik nozīmīgas kultūras institūcijas vadīšana bija nopietns pārbaudījums, tomēr Ž.Unāmam izdevās saglabāt bijušās Latvijas Valsts bibliotēkas identitāti. Šim dzīves periodam veltītas nodaļas viņa grāmatās "Karogs vējā"² (1969) un "Laiku atspulgā"³ (1953).

Vērtējot savu karjeru, Ž.Unāms atzīst, ka 30.gadu nogalē ir bijis tikai "notikumu vērotājs un izpildītājs", savukārt nacistiskās okupācijas gados dažkārt arī notikumu izlēmējs, jo "katrs amats slēpj sevī tik daudz varas un ietekmes, cik šī amata pildītājam oficiālā ietvarā ir iniciatīvas, mērķtiecīgas gribas un izpratnes." (Zanders, Viesturs. Vēstures līdzdalībnieks un apcerētājs Žanis Unāms. Karogs, Nr.11, 2002, 205.lpp.) Tiesa, līdzdarbošanās vietējā pašpārvaldē deva iespēju Ž.Unāma kādreizējiem politiskajiem pretiniekiem jau tūlīt pēc kara apsūdzēt viņu kolaboracionismā, tālab arī viņam bija ierobežotas publicēšanās iespējas trimdas presē. 1944.gadā Ž.Unāms kopā ar dzīvesbiedri vispirms emigrēja uz Vāciju, tad pārcēlās uz Lielbritāniju, Bedfordu. Pēc dažiem gadiem viņš atgriezās Vācijā, kur dzīvoja līdz pat mūža noslēgumam. 50.gadu pirmajā pusē Ž.Unāms vadīja latviešu bēgļu nometni Lejassaksijā, Oldenburgā.

Piedāvājam lasītājiem Ž.Unāma rakstu par latviešu grāmatu lasāmību 20.gadsimta 30.gados, kas sagatavots pēc publikācijas izdevumā "Vārds" (1937)⁴.

Aina Štrāle

Žanis Unāms

Autors un lasītājs

Tagad, kad latviešu grāmatniecībā ir tik augsta konjunktūra, kāda vēl nekad nav bijusi, varbūt dažus interesēs jautājums, ko visvairāk lasa plašākas lasītāju aprindas.

Visčaklākos lasītājus var sastapt bibliotēkās. Bibliotēkās mūsu valstī vienā gadā ir apmēram 200 000 lasītāju, izsniegti gandrīz 4 000 000 sējumi. Vairāk nekā puse no visas valsts bibliotēku abonentiem dzīvo Rīgā (apmēram 120 000). Tātad grāmatas lasīšanai no bibliotēkām ņem gandrīz katrs ceturtais rīdzinieks.

Bet ko rīdzinieki vispār lasa un ko visvairāk lasa? Vispārīgu atbildi uz šo jautājumu ir grūti sniegt, jo visās lielajās publiskajās bibliotēkās gan sastāda lasītāju, apmeklējumu un izsnieguma skaita statistiku, bet nesastāda autoru un atsevišķu grāmatu izsnieguma statistiku. Ņemot vērā lielo bibliotēku apmeklētību, kur vienā dienā grāmatas saņem vai apmaina

**Ž.Unāms
20.gadsimta
30.gados**

līdz 1000 cilvēku, tehniski arī ir ļoti grūti apkopot autoru un atsevišķu grāmatu lasāmības statistiku. Tāpēc ik dienu tikai sastāda apmeklētāju un izsniegto grāmatu skaita statistiku, grāmatas pēc satura gan sadalot vispārējās grupās. Tomēr, strādājot vienā no Rīgas pilsētas publiskajām bibliotēkām, es jau ilgāku laiku esmu mēģinājis krāt materiālus arī atsevišķu autoru un grāmatu lasāmības statistikai. No šādiem materiāliem autoru lasāmības statistiku var sastādīt tikai par vienu vai diviem gadiem. Es šeit nenorādīšu uz šīs statistikas apgrūtinājošo tehnisko pusi, jo, pirmkārt, tas vēl ir tikai mēģinājums, un, otrkārt, tas varētu interesēt tikai bibliotekārus, bet aprādīšu tikai tās rezultātus. Zināmā mērā pēc tiem varēs spriest par autoru lasāmību arī pārējās publiskajās bibliotēkās, jo Rīgas pilsētas 10. bibliotēkas, kur šī statistika sastādīta, apmeklētāji veido apmēram 1/15 daļu no visām Rīgas bibliotēkām, ieskaitot Valsts bibliotēku un arī visas privātās publiskās bibliotēkas. Tātad, turpmākos skaitļus par autoru lasāmību reizinot ar 15, mēs iegūsim aptuvenu pārskatu par autoru lasāmību visās Rīgas publiskajās bibliotēkās.

Bet vispirms vēl daži vārdi par lasītājiem un lasāmību Rīgas pilsētas 10. bibliotēkā. 1936. gadā bibliotēkā ir pierakstījušies vai no iepriekšējiem gadiem pārreģistrējušies 5636 lasītāji, kas bibliotēku apmeklējuši 77 227 reizes. Viņiem pieskaitot lasītavas apmeklētājus, šis skaits ir 124 133. No šiem lasītājiem ar universitātes izglītību ir 2,5%, ar vidusskolas izglītību — 36,6% un ar pamatskolas — 60,9%. Pēc nodarbošanās ierēdņu un skolotāju ir 30%, skolēnu — 23%, studentu — 6%, bet strādnieku un kalpotāju — 40%. Grāmatu izsniegums gadā ir 115 698. No izsniegto sējumu skaita 70 857 grāmatas vai 62% ir daiļliteratūra, bet zinātniskās grāmatas — tikai 44 841 vai 38,8%. Visvairāk tiek lasīti romāni un stāsti — 57 511 vai 81,2%, vismazāk dzejas un lugas — tikai 1,5% no visas daiļliteratūras. Ļoti maz lasa arī kopotos rakstus — 15% no izsniegtās beletristikas. Lielākoties tos izmanto skolēni, kas tādējādi apgūst darbus, ko māca skolās. Vispār bibliotēkās tos autorus, kuru darbi izdoti jau kopotos rakstos, lasa gaužām maz. Kā nelielu izņēmumu no latviešu autoriem var atzīmēt Īvandi Kaiju, bet no cittautiešiem Sigriju Unseti, Knutu Hamsunu un Henriku Senkeviču.

No zinātniskajām grāmatām visvairāk lasa vēsturi un biogrāfijas (21,6%), tad seko ģeogrāfija (12,4%), rakstniecības vēsture un kritika (10,2%), lietišķās zinības (7,7%), mākslas jautājumi (6,7%), sabiedriskās zinības (6,4%) un filozofija (6%).

Pie atsevišķo autoru un grāmatu lasāmības atgriežoties, jāteic, ka daiļliteratūrā no latviešu rakstniekiem visaugstāko lasāmību sasnieguši trīs autori — Jēkabs Janševskis, Aleksandrs Grīns un Vilis Lācis. Viņi visi trīs sekmīgi ieguvuši visvairāk lasītā latviešu rakstnieka godu. Dati šādi: J. Janševska 15 grāmatas (bibliotēkā ir 51 eksemplārs) lasītas 1284 reizes. J. Janševska "Līgava" (abi sējumi) lasīta 327, "Mežvidus ļaudis" (abi sējumi) — 231, "Dzimtene" (visi sējumi) — 538, "Bandava" (abi sējumi) — 179 reizes.

A. Grīna 12 daiļdarbi, kas bibliotēkā ir 45 eksemplāros, lasīti 1182 reizes. Rekordu sasniedzis romāns "To-

Bijušā Latvijas Valsts un Ministru prezidenta Kārļa Ulmaņa (1877–1942) 70 gadu atceres pasākumā Vācijā 1947. gadā

bago" (bibliotēkā ir 6 eksemplāri), kas lasīts 202 reizes, tādējādi pārsniedzot visu citu bibliotēkas lasīto grāmatu skaitu. Tad seko "Nameja gredzens" — 183 reizes un "Dvēseļu putenis" (visi sējumi kopā) — 540 reizes. Diezgan kupli lasītas (salīdzinot ar citiem autoriem) arī pārējās A. Grīna grāmatas: "Likteņa varā" — 60, "Sauciens naktī" — 55, "Klusie ciemiņi" — 51, "Krustneša gaitās" — 37, "Septiņi un viens" — 32 reizes.

V. Lāča 7 grāmatas (22 eksemplāros) lasītas 732 reizes. Pirmajā vietā ir "Zvejnieka dēls" (abi sējumi), kas lasīts 389 reizes, tad "Senču aicinājums" — 170, "Pūļa elks" — 85, "Cilvēki maskās" — 78 reizes. Ja V. Lāča grāmatu skaitu un eksemplāru daudzumu salīdzinātu ar iepriekšminēto autoru darbiem, tad viņš lasāmības ziņā relatīvi tomēr būtu pirmajā vietā. Te vēl piebilstams, ka V. Lāča luga "Kristaps Kaugurs" lasīta tikai 3, bet A. Grīna "Karoga meklētāji" — 2 reizes.

Ceturtajā vietā romānu un stāstu lasāmības ziņā stāv Anna Brigadere, kuras 15 grāmatas (44 eksemplāros) lasītas 671 reizi, no kurām "Kvēlošā lokā" — 170, bet triloģija "Dievs, Daba, Darbs" (visas trīs grāmatas) — 257, "Mare" — 72, "Klusie varoņi" — 57 reizes. Bez tam vēl pieminams, ka A. Brigaderes kopoto rakstu 14 sējumi (23 eksemplāros), ko izmantojuši galvenokārt skolnieki, lasīti 357 reizes. Visas 29 A. Brigaderes grāmatas (67 eksemplāros) lasītas 1028 reizes. Bet klasiķu kopoto rakstu lasāmības ziņā (atkal skolēnu nopelns) pirmajā vietā stāv Rūdolfs Blaumanis, kura 20 sējumi (40 eksemplāros) lasīti 988 reizes. Tas tādēļ, ka R. Blaumaņa atsevišķos darbus vairs neizdod, izņemot klasiku burtniecībā pamatskolām.

